

Montia arvensis

Vårkällört

Klass: Magnoliopsida (tvåhjärtbladiga blomväxter), **Ordning:** Caryophyllales (nejlikordningen), **Familj:** Montiaceae (källörtsväxter), **Släkte:** *Montia* (källörter), **Art:** *Montia arvensis* - vårkällört Wallr. **Synonymer:** *Montia verna* Neck., nom. illeg., *Montia fontana ssp. minor* (C. C. Gmel.) Schübl. & G. Martens, *Montia fontana ssp. chondrosperma* (Fenzl) Walters, *Montia chondrosperma* (Fenzl) Holub, *Montia fontana var. chondrosperma* Fenzl, *Montia rivularis ssp. minor*, *Liten källänke*, *Liten källört*, *Montia minor* C. C. Gmel.

Kännetecken

Vårkällört är en höstgroende ettårig, upp till 10 cm hög, gulgrön, kal ört, som ofta är grenig från basen. De 1–1,5 cm långa, motsatta bladen är tydligt skaftade, rombiska och något spetsiga. De oansenliga vita blommorna omges av två varaktiga förblad och sitter i glesa, fåblommiga knippen. Frukten utgöres av en kapsel med 3 runda, från sidorna svagt plattade frön. Fruktskaften är först nedböjda och förbladen lika långa eller längre än den mogna kapseln. De 0,9–1,3 mm stora fröna är matta, svarta och har rundade, papillösa vårtor över hela ytan. Arten blommar i april-maj och förökar sig med frön. Vårkällört är mycket lik källört *Montia fontana* som är en mångformig art vars olika former genom tiderna delats upp i taxa av skiftande rang. Vårkällört betraktas ibland endast som en underart till källört. De två arterna skiljs säkrast på frökaraktärer. Källört har glänsande svarta frön som vanligen helt saknar vårtor. Vissa, hos oss ovanliga, former kan ha frön med smala, spetsiga vårtor längs kanten. Källört brukar dessutom vara något större, klarare grön och ha kort och otydligt skaftade blad som är avlånga och i spetsen rundade. Förbladen är tydligt kortare än den mogna kapseln. Vegetativt kan källarv *Stellaria uliginosa* lätt misstas för någon av våra *Montia*-arter.

Utbredning och status

Vårkällört är känd från Skåne, Blekinge, Kalmar län och Öland. I Blekinge där arten har tyngdpunkten i sin utbredning är omkring 140 aktuella lokaler kända. I sydvästra och sydöstra Skåne finns vårkällört på sammanlagt omkring 30 aktuella lokaler. I den sydöstligaste delen av Kalmar län växer arten på några få platser, samt på en lokal på södra Öland. Vårkällört förekommer relativt rikligt på åtskilliga lokaler. Arten förefaller inte ha gått tillbaka nämnvärt under senare decennier, utan tycks vara en växt som alltid varit ovanlig i vårt land. I Danmark anses inte vårkällört som hotad. Den är spridd i kustnära trakter i hela landet, men är vanligast i de sydöstra delarna. Växten är inte känd från Norge och Finland. Vårkällört har ett sammanhängande utbredningsområde i ett brett bälte genom de västra, centrala och sydöstra delarna av Europa, från Irland och norra England i nordväst till Syditalien och Balkanhalvön i sydöst. Arten finns dessutom på spridda lokaler i Spanien, de västra delarna av Nordafrika och i Mindre Asien. De sydiskandinaviska förekomsterna tillhör de nordligaste för vårkällört.

Ekologi

Vårkällört är en konkurrenssvag art som växer på fuktig, blottad mark, oftast nära kusten. Framförallt förekommer den vid diken, vattenhål och stigar på betesmarker och på strandängar där växttäckets störts av trampande djur. Den kan även växa på fuktiga hållar, ofta med framsipprande grundvatten där ett tunt jordlager hindrar vegetationen att slutas helt. Tidigare har den även uppgivits växa i åkrar. Vårkällört har en god fröreserv och antalet individ varierar från år till år.

Hot

Vårkällört kräver öppen, gärna trampad mark för sin trivsel och sitt fortbestånd. Den försvinner snabbt om vegetationen sluts till följd av utebliven eller alltför svag hävd. På några lokaler har den ej kunnat återfinnas och på andra har individantalet minskat de senaste åren som en följd av igenväxning. Några bestånd har förstörts genom schaktnings- och anläggningsarbeten på lokalerna. Förekomsterna i Blekinge, där många av lokalerna är synnerligen individrika, är av allt att döma stabila.

Åtgärder

Vårkällörtens lokaler får inte tillåtas att växa igen. Åtskilliga av lokalerna är belägna inom naturreservat och här bör ett fortsatt bete tillförsäkras genom reservatens skötselplaner. På andra lokaler bör en framtida hävd garanteras genom kontakt och stöd till markägarna. De ohävdade hållmarksförekomsterna måste hållas öppna genom röjning av uppväxande och beskuggande buskar och träd. Vårkällört är en liten och oansenlig växt som blommar tidigt och snabbt vissnar ner under växtsäsongen. Då den av denna anledning kan vara förbisedd bör den även sökas på nya, lämpliga lokaler. Vårkällört övervakas av floraväktare.

Övrigt

Utländska namn – NO: Småkjeldeurt, DK: Liden Vandarve.

Naturvård

Konventioner: Typisk art i 8230 Hällmarkstorräng (Kontinental region (CON))

Litteratur

- Andersson, U.-B. & Gunnarsson, T. 1995. Vårkällört, *Montia arvensis* återfunnen! *Krutbrännaren* 4: 64.
- Anonym 1996. Floraväktarverksamheten i Skåne. Årsrapport 1995. Lunds Botaniska Förening. Medlemsblad 1996 (1): 5–52.
- Anonym 1997. Floraväktarverksamheten i Skåne. Årsrapport 1996. Lunds Botaniska Förening. Medlemsblad 1997 (1).
- Edqvist, M. & Rühling, Å. 1996. Floraväktarverksamheten i Småland. Årsrapport 1995. *Parnassia* 9 (1): 4–15.
- Hansen, A. & Pedersen, A. 1976. Portulacaceernes og Valerianaceernes udbredelse i Danmark. *Bot. Tidsskr.* 71: 57–74.
- Knutsson, T. m fl 1997. Försvunna, hotade och sårbara kärlväxter på Öland. *Krutbrännaren*. Suppl. 2.
- Widgren, Å. 2001. Vårkällört i Småland. *Parnassia* 14 (2): 12–14.

Författare

Kjell-Arne Olsson 1995. ©ArtDatabanken, SLU 2007.